

УДК 159.943+355

Іванова Олена Анатоліївна

здобувач кафедри суспільних наук Національного університету оборони України імені Івана Черняховського (м. Київ)
ORCID 0000-0003-2266-6711

СТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ МЕХАНІЗМІВ РЕГУЛЯЦІЇ ПОВЕДІНКИ ЖІНОК-ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

В статті розглянуто стильові особливості механізмів регуляції поведінки жінок-військовослужбовців на основі прояву показників їх змістових характеристик. Визначено діагностичні фактори, що обумовлюють сутнісний зміст психологічних механізмів регуляції поведінки жінок-військовослужбовців, в основі яких лежать індивідуально-психологічні особливості домінуючих механізмів регуляції поведінки військовослужбовців відповідних груп — з високим, середнім та низьким рівнем ефективності військово-професійної діяльності.

Ключові слова: регуляція поведінки, механізми регуляції, стильові особливості, жінки-військовослужбовці.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Результати проведеного емпіричного дослідження, побудованого на основі розробленої нами моделі регуляції поведінки жінок-військовослужбовців, дали змогу визначити змістові характеристики механізмів регуляції в контексті успішності їх військово-професійної діяльності. Дослідження емоційно-вольового критерію проводилося за допомогою опитувальника діагностики типологій психологічного захисту «Індекс життєвого стилю» (Life Style Index (LSI)) (Р. Плутчика в адаптації Л. І. Вассермана, О. Ф. Єришева, О. В. Клубової і ін.) [1], «Стратегії подолання стресових ситуацій (SACS)» С. Хобфолла, переведена і адаптована Н. Є. Водопьяною і О. С. Старченковою [2], «Опитувальника для виявлення виразності самоконтролю в емоційній сфері, діяльності і поведінці» Г. С. Нікіфорова, В. К. Васильєва і С. В. Фірсова [3, с. 127–129], «Шкали контролю за дією при плануванні» Ю. Куля (НАКЕМР-90) в адаптації С. А. Шапкіна [4]. Дослідження показників мотиваційно-ціннісного критерію проводилося за допомогою методики «Дослідження локалізації контролю особистості — модифікований опитувальник «ЛК» О. Г. Ксенофонтової [5], «Тесту смисложиттєвих орієнтацій (СЖО)» Д. О. Леонтєва [6], опитувальника «Стильові особливості саморегуляції поведінки — ССП-98» В. І. Моросанової [7]. Дослідження рефлексивно-оціночного критерію проводилося за допомогою методики «Аутопсихологічна компетентність» (розробленої під керівництвом Ю. В. Синягіна) [8, с. 90–92, 189–193] та «Тест-опитувальника самоставлення» В. В. Століна [9]. Вибірку досліджуваних склали 172 особи жінок-військовослужбовців, серед яких 28 % офіцерського складу, 72 % прапорщики та старшинсько-сержантський склад. Середній вік до-

сліджуваних 33,6 років. Отримані результати емпіричного дослідження оброблялися за допомогою пакетів програм обробки статистичних даних: Microsoft Office Excel 2007, SPSS — 21.0.

За показниками *емоційно-вольового критерію* для жінок з низькою ефективністю військово-професійної діяльності (ВПД) характерне напруження емоційних, примітивних захисних механізмів (заперечення, регресія, реактивне утворення) й використання більш простих і звичних поведінкових стереотипів. Для них характерними є прямі та непрямі (маніпулятивні, імпульсивні) стратегії подолання в стресі, більш виразний соціальний та слабкий емоційний самоконтроль та контроль в діяльності, виразна орієнтація на стан (знижена емоційним напруженням довільна регуляція актуальної дії, неповноцінні наміри мало реалізуються в дію). Жінки з високим рівнем ефективності ВПД мало застосовують неусвідомлені механізми психологічного захисту (або використовують раціональні — раціоналізацію, витіснення, проекцію) для регулювання поведінки. Вони застосовують переважно активні просоціальні стратегії подолання (асертивні дії, соціальний контакт, пошук підтримки). У них виразний соціальний, емоційний самоконтроль та в процесі діяльності, виразна орієнтація на дію (довільна повноцінна регуляція намірів, актуальної дії). Жінки з середнім рівнем ефективності ВПД показали більш виразне напруження раціональних механізмів захисту, активні просоціальні стратегії подолання, розвинений соціальний самоконтроль та контроль в діяльності, середній рівень емоційного контролю та більш виразну орієнтація на дію.

За показниками *мотиваційно-ціннісного критерію* виявлені відмінності між групами жінок з різним рівнем ефективності ВПД. Досліджувані з високою ефективністю ВПД показали виразний інтернальний локус контролю (високу самостійність, відповідальність, стійкість до зовнішніх впливів, труднощів); високий рівень розвитку смисложиттєвих орієнтацій (осмислені та направлені важливі цілі життєвої перспективи), контрольованість життєвих подій; високий рівень загальної саморегуляції (планування, моделювання, програмування та оцінки результатів), усвідомленість, реалістичність, деталізацію, ієрархічність та узгодженість стійких планів та самостійно поставлених цілей, гнучкість в їх досягненні, адекватні критерії оцінювання. Жінки з середнім рівнем ефективності ВПД показали менш виразну інтернальність (достатню самостійність та відповідальність); наповненість смыслом та емоційну насиченість життя, прагнення до перспективи майбутніх досягнень, достатню контрольованість життєвих подій; середній рівень загальної саморегуляції, реалістичність та узгодженість планів, оцінювання внутрішніх умов і зовнішніх обставин, невчасна корекція дій, але достатня гнучкість. Жінкам з низьким рівнем ефективності ВПД характерна низька (межова) інтернальність (недостатня самостійність, залежність від зовнішнього контролю, низький опір труднощам); ситуативність смисложиттєвих устремлень, більшу задоволеність попередніми досягненнями, відсутністю реальних планів на майбутнє, труднощі у вільному прийнятті рішень; низький рівень загальної саморегуляції, мінливість планів, труднощі у визначенні цілей діяльності та

програми дій, оцінки поточної ситуації, недостатню гнучкість та стійкість критеріїв успішності діяльності.

За показниками *рефлексивно-оціночного критерію* для жінок з високим рівнем ефективності ВПД характерними є висока аутопсихологічна компетентність (усвідомлення власних індивідуально-особистісних властивостей та потенційно-актуальних можливостей, інтелектуальна гнучкість, рефлексивність, здатність до саморозвитку і самореалізації); розвинене адекватне самоставлення — узгодженість внутрішнього простору з вектором життєвого шляху у процесі формування життєвих настанов, емоційно-змістовне поєднання віри в себе, самопослідовність, розуміння себе, розвинена самокритика та самоаналіз своїх переваг та недоліків. У жінок з середнім рівнем ефективності ВПД розвинена аутопсихологічна компетентність (помірність особистісної активності, достатня працездатність, рефлексивність); достатньо розвинене самоставлення — достатня віра в себе, здатність узгоджувати особистісні ресурси з реальними життєвими та професійними потребами, оцінювати свою ефективність досягнення актуальних цілей, поведінки та діяльності. У жінок з низьким рівнем ефективності ВПД знижена аутопсихологічна компетентність (недооцінка або переоцінка свого потенціалу в професійно-службовій діяльності, низька рефлексивність, недооцінка можливостей на фоні внутрішніх переживань та фрустрацій); неузгодженість прагнень та самооцінки наявних ресурсів при плануванні життєвого шляху, самовпевненість, очікування позитивного оцінювання оточенням досягнень.

Проте виявлені особливості механізмів регуляції потребують, на нашу думку, розставлення відповідних акцентів на основі взаємозв'язків між виявленими показниками.

Метою статті є визначення стильових особливостей механізмів регуляції поведінки жінок-військовослужбовців залежно від ефективності здійснення військово-професійної діяльності на основі взаємозв'язків між показниками.

Аналіз результатів емпіричного дослідження. З метою визначення діагностичних факторів, що обумовлюють сутнісний зміст психологічних механізмів регуляції поведінки жінок-військовослужбовців, в основі яких лежать їх індивідуально-психологічні особливості, пов'язані у тому числі з ефективністю ВПД, нами був проведений факторний аналіз за показниками виділених критеріїв механізмів регуляції поведінки.

Факторний аналіз з варімакс-обертанням дозволив виявити три фактори із відсотком загальної дисперсії 63,7 %. Виявлені фактори відображають сутнісний зміст стильових особливостей прояву механізмів регуляції поведінки жінок-військовослужбовців.

Перший фактор ми визначили як «*Витрачальний стиль*». Він має найбільший відсоток від загальної дисперсії (26,8 %) й об'єднує в собі такі виразні показники, як «Заперечення» (0,578), «Регресія» (0,759), «Реактивне утворення» (0,687), «Імпульсивні дії» (0,542), «Маніпулятивні дії» (0,485), «ОС-диспозиція» (0,663), «Соціальний самоконтроль» (0,578), «Планування» (0,487), «Аутосимпатія» (0,332), «Очікуване ставлення від інших» (0,544).

Змістове навантаження прояву найбільш виразних показників дозволив визначити характеристики досліджуваних жінок, у яких виразно розвинений *витрачальний стиль* прояву механізмів регуляції поведінки. Найбільш притаманними для них є такі характеристики, як: застосування примітивних захисних механізмів, маніпулятивних та імпульсивних копінг-стратегій, домінування емоційного стану в регуляції, прагнення до контролю соціальної взаємодії, ситуативне планування діяльності, низька самокритичність, прагнення кращого ставлення інших.

Другий фактор отримав назву *«Економно-накопичувальний стиль»* прояву механізмів регуляції поведінки (23,5 %), до якого увійшли такі показники, як: «Компенсація» (0,580), «Заміщення» (0,472), «Вступ до соціального контакту» (0,624), «Пошук соціальної підтримки» (0,522), «ОД-диспозиція» (0,545), «Соціальний самоконтроль» (0,495), «Загальна інтернальність» (0,358), «Програмування» (0,357), «Оцінка результатів» (0,275), «Загальна саморегуляція» (0,322), «Аутопсихологічна компетентність» (0,376), «Самоповага» (0,242), «Очікуване ставлення від інших» (0,344), «Глобальне самоставлення» (0,411), «Ефективність професійної діяльності» (0,522).

Змістове наповнення фактора дає підстави говорити про те, що досліджувані жінки з найбільш виразними показниками *економно-накопичувального стилю* характеризуються застосуванням раціональних механізмів захисту, пошуку соціальної підтримки в стресі, орієнтованість самоконтролю на дію, бачення власної активності як запоруки самоефективності, осмисленості цілей, усвідомлення своїх можливостей, прагнення їх досягнути, позитивного самоставлення.

Третій фактор, позначений нами як *«Гармонійний стиль»* прояву механізмів регуляції поведінки із загальною дисперсією (16,4 %), об'єднав такі показники: «Раціоналізація» (0,401), «Асертивні дії» (0,693), «ОД-диспозиція» (0,785), «Емоційний самоконтроль» (0,455), «Самоконтроль в діяльності» (0,482), «Соціальний самоконтроль» (0,544), «Загальна інтернальність» (0,687), «Смисложиттєві орієнтації» (0,423), «Планування» (0,547), «Моделювання» (0,346), «Програмування» (0,574), «Оцінка результатів» (0,388), «Гнучкість» (0,321), «Загальна саморегуляція» (0,462), «Аутопсихологічна компетентність» (0,698), «Самоповага» (0,349), «Самоінтерес» (0,402), «Глобальне самоставлення» (0,501), «Ефективність професійної діяльності» (0,755).

Аналізуючи цей фактор, ми можемо зазначити, що жінкам з виразними проявами зазначених показників гармонійного стилю прояву механізмів регуляції поведінки притаманні такі характеристики: застосування активних просоціальних стратегій подолання та довільної регуляції намірів, самоконтролю емоційних станів та реалізації різних видів діяльності, високий рівень загальної саморегуляції, усвідомленість та реалістичність планів та цілей, гнучкість в їх досягненні, усвідомлення власних потенційно-актуальних можливостей, здатність до саморозвитку, узгодженість внутрішнього простору з вектором життєвого шляху, розуміння себе, розвинена самокритика та самоаналіз.

Проведений аналіз дозволив визначити особливості співвідношення стильових особливостей прояву механізмів регуляції поведінки у досліджуваних жінок-військовослужбовців залежно від ефективності військово-професійної діяльності за результативно-професійним критерієм. Результати співставлення наведені на рис. 1.

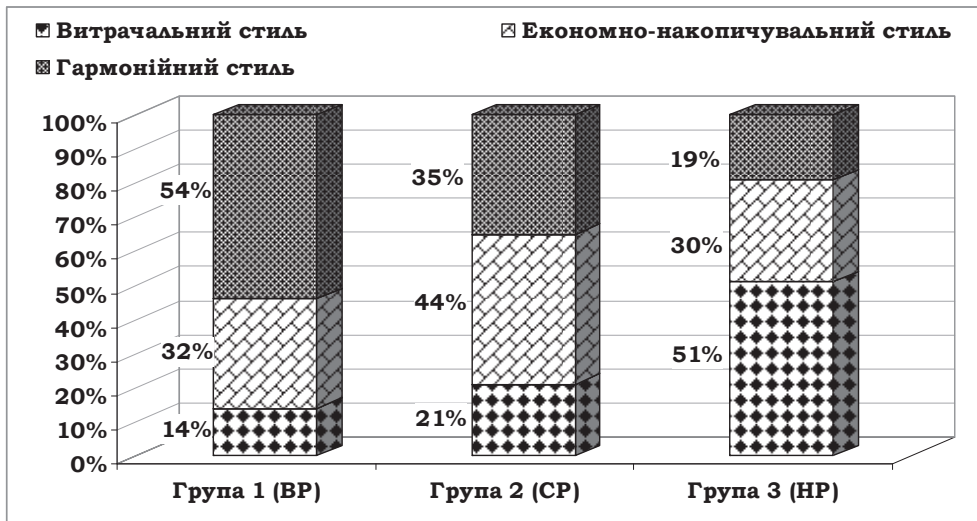

Рис. 1. Співвідношення стильових особливостей механізмів регуляції поведінки жінок-військовослужбовців з різною ефективністю ВПД

Таким чином, у жінок першої групи з високою ефективністю ВПД найбільш виразним виявлений гармонійний стиль прояву механізмів регуляції поведінки (54 %), менш виразним є економно-накопичувальний стиль (32 %), а найменш виразним — витрачальний (14 %). У жінок 2-ї групи з середнім рівнем ефективності ВПД спостерігається дещо інша картина. Так, найбільш виразним виявився економно-накопичувальний стиль (44 %), а найменш виразними — витрачальний (21 %) та гармонійний стилі (35 %), які також відрізняються за ступенем прояву. Жінки-військовослужбовці 3-ї групи з низьким рівнем ефективності ВПД показали найбільш виразним витрачальний стиль прояву механізмів регуляції поведінки (51 %), а найменш виразним — гармонійний (19 %), економно-накопичувальний стиль проявився на середньому рівні (30 %).

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отримані результати дають підстави визначити, що стильові особливості прояву механізмів регуляції поведінки жінок-військовослужбовців у певній мірі обумовлюють різну ефективність військово-професійної діяльності, що виражається у ступені конструктивності та ефективності вибудовування ними щоденної поведінки у різних ситуаціях повсякденної службово-професійної діяльності. Так, у жінок з високим рівнем ефективності ВПД переважно сформований гармонійний стиль прояву механізмів регуляції

поведінки, у жінок з середнім рівнем ефективності — економно-накопичувальний стиль, а у жінок з низьким рівнем ефективності відповідно — витрачальний стиль прояву механізмів регуляції поведінки.

Перспективою подальших досліджень є визначення організаційно-методичних рекомендацій щодо формування та розвитку механізмів довільної регуляції поведінки жінок-військовослужбовців Збройних Сил України.

Список використаних джерел

1. *Вассерман Л. И.* Психологическая диагностика индекса жизненного стиля [Текст] / Л. И. Вассерман, О. Ф. Ерышев, Е. Б. Клубова. — СПб.: Изд-во: СПбНИПНИ им. В. М. Бехтерева, 2005. — 50 с.
2. *Водопьянова Н. Е.* Психодиагностика стресса [Текст] / Н. Е. Водопьянова. — СПб.: Питер, 2009. — 336 с.
3. *Степанов В. А.* Методы исследования эмоций и воли (практикум по психологии) : [учебное пособие] / В. А. Степанов. — Челябинск: Изд. ЮУрГУ, 2003. — 136 с.
4. *Шапкин С. А.* Экспериментальное изучение волевых процессов / С. А. Шапкин. — М: Смысл, 1997. — 144 с.
5. *Ксенофонтова Е. Г.* Исследование локализации контроля личности — новая версия методики «Уровень субъективного контроля» / Е. Г. Ксенофонтова // Психологический журнал. — 1999. — Т. 20, № 2. — С. 103–114.
6. *Леонтьев Д. А.* Тест смысловых ориентаций (СЖО) / Д. А. Леонтьев. — 2-е изд. — М. : Смысл, 2000. — 18 с.
7. *Моросанова В. И.* Новая версия опросника «Стиль саморегуляции поведения — ССПМ» / В. И. Моросанова, Н. Г. Кондратюк // Вопросы психологии. — 2011. — № 1. — С. 137–145.
8. *Килба А. Р.* Акмеологические особенности индивидуальной стратегии карьерного развития государственных служащих : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.13 / А. Р. Килба. — М. : РАГС, 2007. — 197 с.
9. Практикум по психологии менеджмента и профессиональной деятельности: [учеб. пособие] / [под ред. Г. С. Никифорова, М. А. Дмитриевой, В. М. Снеткова]. — СПб. : Речь, 2003. — 448 с.

References

1. Vasserman L. I., Eryshev O. F. & Klubova E. B. (2005). *Psihologicheskaja diagnostika indeksa zhiznennogo stilja* [Psychological diagnostics lifestyle index]. Spb.: Izd-vo: SPbNIPNI im. V. M. Behtereva [in Russian].
2. Vodop'janova, N. E. (2009). *Psihodiagnostika stressa* [Stress psychodiagnostics]. SPb. : Piter [in Russian].
3. Stepanov, V. A. (2003). *Metody issledovaniya jemocij i voli (praktikum po psihologii)* [Methods of study of emotions and will (practical psychology)]. Cheljabinsk: Izd. JuUrGU [in Russian].
4. Shapkin, S. A. (1997). *Jeksperimental'noe izuchenie volevyh processov* [Experimental study of volitional processes]. M: Smysl [in Russian].
5. Ksenofontova, E. G. (1999). Issledovanie lokalizacii kontrolja lichnosti — novaja versija metodiki «Uroven' sub»ektivnogo kontrolja» [The study of the individual control of localization — a new version of a technique «level of subjective control»]. *Psihologicheskij zhurnal — Psychological journal*, 20, 103–114 [in Russian]
6. Leont'ev, D. A. (2000). *Test smyslozhiznennyh orientacii (SZhO)* [Test of lifemeaning orientation (LMO)]. M. : Smysl [in Russian].
7. Morosanova, V. I. & Kondratjuk, N. G. (2011). Novaja versija oprosnika «Stil' samoreguljacii povedenija — SSPM» [The new version of the questionnaire «Style of self-regulation of behavior» — SSRBJ]. *Voprosy psihologii — Questions of psychology*, 1, 137–145 [in Russian].

8. Kilba, A. R. (2007). Akmeologicheskie osobennosti individual'noj strategii kr'ernogo razvitiya gosudarstvennyh sluzhashhih [Akmeological particular individual career development strategy of civil servants]. *Candidate's thesis*. Moskva [in Russian].
9. Nikiforov, G. S., Dmitrieva M. A. & Snetkov V. M. (Eds.). (2003) *Workshop on the psychology of management and professional activities*. SPb. : Rech' [in Russian].

Иванова А. А.

соискатель кафедры общественных наук Национального университета обороны Украины имени Ивана Черняховского (г. Киев)

СТИЛЕВЫЕ ОСОБЕННОСТИ МЕХАНИЗМОВ РЕГУЛЯЦИИ ПОВЕДЕНИЯ ЖЕНЩИН-ВОЕННОСЛУЖАЩИХ

Резюме

В статье рассмотрены стилевые особенности механизмов регуляции поведения женщин-военнослужащих на основе проявления показателей их содержательных характеристик. Определены диагностические факторы, обуславливающие сущностное содержание психологических механизмов регуляции поведения женщин-военнослужащих, в основе которых лежат индивидуально-психологические особенности доминирующих механизмов регуляции поведения военнослужащих соответствующих групп — с высоким, средним и низким уровнем эффективности военно-профессиональной деятельности.

Ключевые слова: регуляция поведения, механизмы регуляции, стилевые особенности, женщины-военнослужащие.

Ivanova O. A.

Researcher of the Department of Social Sciences National University of Defense of Ukraine of the name of Ivan Chernyakhovsky (Kyiv)

STYLE FEATURES OF REGULATION MECHANISMS OF FEMALE SOLDIERS CONDUCT

Abstract

In the article the stylistic features of mechanisms regulating the behavior of female soldiers based on their content of display performance characteristics are reviewed. The results of empirical research conducted on the basis of the model regulation of behavior, showed differences in content characteristics of psychological mechanisms regulating the behavior of female soldiers, depending on the effectiveness of their military and professional activities.

Women with high levels of efficiency of military-professional activities mainly use conscious arbitrary regulation — nomination of management and achieving the goal of consciously adopted. Their counterparts with low efficiency increasingly resorting to regulation of behavior is unconscious using safety mechanisms at the unconscious level — to overcome emotional tension control interaction with the environment in order to preserve and maintain a positive self-attitude. It is discovered that female soldiers with the high level of military-professional activity efficiency mainly use the realized arbitrary regulating of behavior, and with a low level are unrealized mechanisms of psychological defense.

The diagnostic factors which determine the essential content of the psychological mechanisms regulating the behavior of female soldiers, which are based on individual

psychological characteristics of dominant regulatory mechanisms of behavior appropriate military groups — with high, medium and low efficiency of military and professional activities.

Key words: regulation of behavior, mechanisms of regulation, style features, female soldiers.

Стаття надійшла до редакції 12.01.2016